

# Tvister bråk och slagsmål

Ur boken Med lag och slag  
Utgiven 1967 Av Sven Rydstrand

Det fanns många orsaker till tvister och bråk emellan släktingar och grannar i en gången tid, då bönderna bodde i byar och gårdsägorna inte var skiftade. Både arvstvister och annat kunde ställa till bråk och slagsmål. Vanligtvis är det dock antecknat att slagsmålen uppstått, då vederbörande parter varit onyktra. Men även kvinnor kunde bråka. Så hände t.ex. på gården Dryp i Svarteborgs socken år 1681 enligt följande protokoll:

*Länsmannen hade instämt tvenne systrar på Dryp i Svarteborgs socken, Anna och Olug Swenningsdöttrar, som hava slagits tillsammans. Trätan har uppkommit genom en hop agnar, som Anna haver saknat, och då flög Olug till och slog sin syster tre hål i huvudet med en skovel, vilket nämndemannen Fredrick i Dingevall haver besiktigat. Alltså dömdes Olug att plikta efter Norges lag, Manhelgebalken, 17 kap. för det första slaget en mark solv, för det andra slaget två marker solv och för det tredje slaget tre marker solv. Alltså tillhopa fyra och en halv daler silvermynt.*

Att skälla på en person och kalla honom för "rackare" eller "märre-flottare", kunde leda till åtal. Så skedde t.ex. i Foss socken år 1701, och därom berättar domboken följande:

*Swenning Reorsson i Säleby anklagar Jöns Jönsson i Stora Röstorp för att han kallat honom för en rackare och märreflottare, vill att han därför må plikta, så vida han sin beskyllning ej gitter bevisa. Jöns mötte och svarade att han intet kan minnas att han i någon måtto skällt honom på hans heder och ära, utan om det så är skett, så har det skett i hans dryckenskap. Beder för sig och säger att han vet intet annat med Swenning än det som ärligt och gott är.*

*Swenning framställde trenne vittnen, Hans Olufsson i Röstorp, Jacob Andersson i Röstorp och Oluf Olufsson vid Klevebron, emot vilka Jöns intet jäv hade. De berättade att Jöns var så överdrucken, att han intet kunde sitta på sin häst utan föll av honom i gatan med en fjärding sill, som han hade på hästen, och när han kom upp igen, kom Swenning till. Medan de taltes vid hörde de att han sade till Swenning: "Du äst en märreflottare". Då svarade Swenning: "Vill du stå vid det?" Då sade Jöns för andra gången: "Du äst en märreflottare". Därpå tog Swenning dem till vittnen. Vad de förr eller sedan hade talat sig emellan, vet de intet, hörde inte att Jöns nämnde någon rackare eller att Swennings far var en sådan. Jöns fick plikta 3 daler och 16 öre silvermynt.*

De inkvarterade dragonerna var ofta orsak till slagsmål och andra otrevligheter. Vid tinget med Tunge och Sörbygdens häradar å gästgivaregården Sörbo den 10 mars 1712 förekom ett dylikt mål från gården Ödsmål i Håby socken:

*Dragonen för Härska, Björn Stark, och bonden Amund Jonsson i Ödsmål, vice versa kärande och svarande, infunno sig efter laga stämning inför rätten. Dragonen klagar först att bonden har fredagen näst före sistförlidne juleafton uti bondens egen stuga på Ödsmål utslagit hans vänstra öga, som för rätten vistes, så att han förty är bliven lytter och sin dragontjänst och sitt livsuppehälle förlustig, påstår därför att Amund må bliva pålagd att skaffa honom någon lägenhet, varpå han sig hädanefter kan uppehålla jämte ersättning för använda omkostningar.*

*Bonden Amund berättar däremot att dragonen kom samma gång drucken in i hans stuga, då Amund var ute för att sköta om sina kreatur. Då tog dragonen en stol som stod i stugan och slog därmed i dörren och i grytorna, som och stod i stugan, så att stolen gick sönder. Då bad bondens hustru att han inte skulle slå sönder grytorna, varpå dragonen sade till hustrun: "Tiger du icke, din tjuvekäring, så skall du väl få något du med". Och därmed sköt han henne, som mycket havande var, emot spisen. Då Amund hörde sin hustrus rop, kom han in. Som han var inkommen, säger dragonen till honom: "Du din svinehund, är du för god för att vara inne, när en ärlig karl kommer till dig!".*

*Och därmed slog dragonen honom i ansiktet med sin knutna hand, så att näsan och munnen stod i blod. Sedan slog han honom vid sin tinning, så att han stupade i golvet. När sedan Amund sig hade upprest, förde dragonen honom emot försätet och bordet, så att både bordet och sätet föll omkull och han med. När han sedermera fick upprättat sig igen och tänkte söka fly på dörren, får han ett vedträ i handen, som låg på golvet, till att skydda sig med för dragonen, som honom efterföljde och vidare uppretade honom och slog därmed omkring sig och kanhända träffade honom i ögat, så att dragonen därigenom bekom skada, men det skedde icke med vilja eller forsatt utan av våda och en olyckelig händelse. Förmodar därför att bliva fri från hans påstående och att dragonen måtte plikta för sitt slagsmål och betala honom expenser.*

*Dragonen förklarar sig att han fuller kom drucken in i Amunds stuga och slog stolen sönder men nekar att han i vreden rörde hustrun. Kan icke heller för dryckenskaps skull minnas att han slog Amund, och om det så är att han det gjort, har han icke annat tänkt än att han slagit sin trossdräng, som samma gång var i stugan och med vilken han hade några ordväxlingar om en tobakspipa.*

*Båda parterna beropar sig på dragonen Anders Stahre och trossdrängen Gunnar Tohresson, som ävenväl samma gång var i stugan, att de måtte avlägga deras vittnesed och sedan berätta vad dem om denna sak kan vara känt. Trossdrängen var ung och säger att han inte var inne i stugan då slagsmålet skedde, utan han stod i förstugan och såg genom dörren, som stod öppen, vad som passerade. Till och med har han ej än varit till den heliga nattvard och förty intet kunde tillåtas att avlägga vittnesed.*

**Men dragonen Stahre, vilken rider för Ödsmål, avlade sin vittnesed och gjorde därpå följande berättelse:**

*Att dragonen Stark kom till Ödsmål samma dag som förbemäلت är med ett par boxer, som han gjort om till dragoneböxer för Stahren, och då bekom han så mycket dricka uti Johns stuga att han blev helt drucken, går så bort i Amunds stuga och hade trossdrängen med sig. Därefter kom Stahren och ned i Amunds stuga. Då var Amund inte inne, men när Stahren kom in, blev Starken och trossdrängen något oense om en tobakspipa, som var gången sönder för Stark, och han sade att om han ej tiger, skall han smacka honom på örat, varpå trossdrängen svarade att om du slår mig, så slår jag igen, varpå Starken slog trossdrängen ett par örfilar. Så tog trossdrängen i Starken igen, och i detsamma som de nappades for de omkull och stolen kom sönder, och Starken fick omsider trossdrängen under sig, och på det att drängen inte skulle fara för illa, så hjälpte Stahren honom och han kom ut.*

*Därmed tog Starken den söndriga stolen och slog i dörren efter pojken. Då säger Amunds hustru, Borta Eriksdotter: "Käre Starken, slå inte mina grytor sönder!" Varpå Starken svarade: "Tiger icke du, tjuvekäring, så skall du bekomma något, du med." Men Stahren såg inte att Starken rörde hustrun. Därefter kommer Amund in och säger: "Vad är det för ett hus*

*här hålles inne " Då svarade Starken: "Är du för god att vara inne, när en ärlig karl kommer till dig!" Och därmed slog han Amund två slag, men på vad ställe det var vet han ej. Sedan slog Starken bonden i axlarna och slog honom emot bordet och försätet, så att de for av deras rum. Och bonden kom ock med det samma omkull, dock omsider kom upp igen och sökte sig till dörren, då Starken ville följa efter, men Starken tog emot honom och ville styra till godo. I detsamma slog bonden över Starkens axel och bar det icke bättre till än att han emot sin vilja råkade Starken i ögat. Om morgonen därefter sedan Starken i Amunds stuga hade sovit ruset av sig, beder han både bonden och Stahren att de icke ville nämna det för officerarna utan säga att han hade stött sig på en sten, ty han tänkte icke att det var så illa som det var. Stahren anhåller om sina omkostningar hit till tinget.*

*Vidare klagar bonden Amund att Starken skall hava vidsagt honom på livet och lovat att han skall taga det av honom, även om det icke skulle bliva förrän tio år härefter. Begärer därför att han måtte tagas uti hägn och beskydd.*

*Rätten har detta mål överlagt och kan icke rättare skönja än att bonden Amund Jonsson ju i vredesmod för den hårda medfart som dragonen Björn Stark på honom med hugg och slag förövat, fast bonden ej tänkt att det så illa drabba skulle, ju har utslagit ögat på Starken och förty bör plikta efter det tredje kapitlet, Såreri med vilja, landslagen, tolv marker till likt till målsägaren och tjugo marker till treskiftes för såremålet, helst som dragonen Stahre hindrade Starken att vidare framfara i slagsmålet på bonden och bonden så vida hade frihet att undanfly för vidare olycka, förrän han skadan gjorde. Men rätten kan ej efter Starkens påstående pålägga honom att skaffa Starken någon lägenhet till dess uppehälle, alldenstund han med sin hårda framfart har varit upphovet till sin olycka och än är av de krafter att han själv sig nära kan. I det övriga tages bonden i Kongl. Maj:ts hägn och skydd för all våld och medfart av Starken.*

*Dragonen Björn Stark bör plikta för två örefilar på Amund Jonsson sex marker, samt för det att han lagat honom emot bordet och försätet två marker, jämväl tre marker för okvädningsord på Amunds hustru, allt till treskiftes. Men dragonen Anders Stahre, som de haft med sig till vittne, böra de bägge med en daler silvermynt förnöja.*

*Vid ett slätteröl på gården Sol berg i Håby socken år 1713 gick det också ganska livligt till. Däröfver berättar tingsprotokollet, som skrefs på Svarteborgs gästgivaregård i oktober samma år:*

*Dragonen för Södra Bäckevall, Måns Jonsson, andrager för rätten hurusom han är bliven i sistlidne sommar uti ett slätteröl i Solberg i Håby socken mycket illa medfaren och slagen av Johannes, Anders och Mårten Jacobssöner i Solberg och att tvenne tänder är utslagna ur munnen på honom, påstår därför att de efter lag må bliva ansedde.*

*Alla de tre bröderna komparerade. Johannes nekar alldeles till slagsmålet, vilket dragonen ock tillstod, men Anders vidgår att han och dragonen togo varandra i håret och foro omkull på golvet. Mårten bekänner att han skilde Anders och dragonen från varandra och satte dragonen på försätet och stötte honom för bröstet. Därvid tog Mårten honom i håret och drog honom ut på gården, vidare slagsmål har han inte begått.*

*Dragonen säger att Mårten tog honom i håret och stötte honom mot väggen, så att en tand på ena sidan lossnade och en tand på den andra sidan bröts av. Framställde till vittne tvenne hustrur, Anna Nillsdotter i Låum och Johanna Andersdotter i Södra Bäckevall, som hava*

*Mårtens och Anders bröder till män, emot vilka intet jäv gjordes, värföre de efter avlagd ed berättade var för sig.*

*Anna bekände att Johannes dansade dragonen till, men dragonen ursäktade sig. Då tog Johannes honom uti benen och ville hava honom fram att dansa men släpptes igen, varpå dragonen spatserade fram och tillbaka på golvet och sade att "de äro falska skälmar alla tre." Då kom Anders och frågade vem han skäller för skälm och tog dragonen i håret, och de foro därmed överända på golvet. Så kom Mårten och Engelbrekt och skulle skilja dem åt. Mårten tog dragonen och Engelbrekt tog Anders. Därmed kom Mårten och dragonen i håret på varandra och de for omkull emot kistan, som stod vid sängen.*

*När de då kom upp igen, tog Mårten dragonen med den ena handen i håret och med den andra handen i kläderna på ryggen och drog honom ut genom dörren. Såg inte att Mårten stötte dragonen i huvudet emot väggen, utan dragonen kom åter in och var hela natten intill söndag middag där tillstädes och drack med henne. Hörde honom inte klaga över sina tänder, såg honom heller inte vara blodig i munnen. Johanna berättar att hon var inte inne i stugan då slagsmålet begyntes mellan Anders och dragonen, men när hon kom in, var Mårten och dragonen tillsammans och for omkull emot kistan, som stod vid sängen. I övrigt vittnade hon lika med Anna.*

*Kronans befallningsman påminner att såsom personerna hava suttit och druckit natten till söndagen och således försummat kyrkan, att de ock därför måtte med plikt anses, det de icke heller neka kunna.*

*Anders och Mårten berättar att dragonen sedan följande vecka på åtskilliga dagar var borta att slå, såsom om måndagen hos herr kapten Ekman på Skinnfälleröd, på tisdagen hos herr kapellanen Anders Ålander på Solberg och på fredagen hos fäktväbeln Tängberg på Lerberg. Om torsdagen var han skickad till Bro prästegård efter något malt, vilket allt dragonen själv tillstod. Förmenar ithy svaranden att han såmedelst ej var så illa medfaren att han behövde söka någon läkare, eftersom han förmådde göra sitt arbete.*

*Herr kapellanen Ålander attesterar genom sin skrivelse att då dragonen var hos honom att slå om tisdagen, klagade han sig vara illa öm över axlar och armar. Herr kapten Ekman vittnar likledes, att dragonen klagade sig vara så medfaren att han inte förmådde slå hos honom om måndagen utan måste efter dagermål gå ifrån honom, och han var riven i ansiktet. Herr regementsfältskären berättar jämväl att dragonen var svullen om hela halsen och huvudet och på åtskilliga ställen blånad och svullen över kroppen och benen, så att han en tid måste hålla sig till sängs. Tänderna var väl borta men han vet intet antingen de voro borta före slagsmålet eller blevo då utslagna.*

*Anders och Mårten fick plikta en daler och sex öre silvermynt för hårdragning. Dessutom fick Anders, som anställt slätterölet, bota 40 marker för att han gjort folket obekväma att gå till kyrkan på söndagen. Samtliga deltagare fick därjämte plikta fem daler silvermynt för att de försummat gudstjänsten.*

Till och med kyrkans tjänare kunde bli anmälda för slagsmål, om det ville sig illa. Den tyskfödde kyrkoinspektören i Bohuslän Johan Wolfdauer, som på 1730-talet bodde på Saltkällan, var åtminstone nära att råka ut för den malören, ty vid tinget i Kviström den 31 maj år 1733 skrevs följande:

*Besökaren Christian Fredrik Hjort anmälde sig för häradsrätten, berättandes det han varit sinnad att till tinget instämna kyrkoinspektören välbetrodde Johan Wolfdauer för det denne förlidet år i juli månad honom med slagsmål överfallit, men han haver till denna dag av svaghet och ämbetssysslor varit hindrad, vârföre på det att han icke skall förlora sin rätt med sitt stillatigande, förbehåller han sig att uti berörda mål få till nästa ting instämna kyrkoinspektören Wolfdauer.*

Det tycks dock inte ha blivit något av med stämningen. I varje fall har intet protokoll härom kunnat påträffas.

Bråk kunde det också bli vid begravningar. I nedanstående protokoll är det fråga om en händelse under likbäring i norra delen av Svarteborgs socken år 1745. Protokollet är skrivet vid tinget i Kviström den 4 juni sistnämnda år:

*Länsmannen Sören Hansson har till laga ansvar inkallat dragonen Pehr Dahlberg på Hagas mark och drängen Oluf Larsson i Hökärr, för det att de söndagen efter påsk vid en likbäring till kyrkan skolat med varandra kivat och varandra omkullstött, havandes länsmannen icke själv kunnat undfå så noga underrättelse om beskaffenheten därutinnan, vârföre sådant lämnas till de av honom instämde vittnens intygande efter behörigen avlagd vittnesed.*

*Svaranderna nekar alldeles till att under kyrkovägen hava haft något kiv eller träta tillhopa utan föregiver, att då de en gång skola göra omskifte under likbären, då skall dragonen stapplat över en på vägen infallen gärdesgård, varigenom drängen Oluf Larsson fallit ovanpå. Och som ingen annan bekännelse av svaranderna kunde erhållas och eljest ett fullkomligt ljus i denna saken är nödigt, lät häradsrätten de av länsmannen inkallade vittnen för sig komma, nämligen Nills Andersson i Gässie och Hans Börjesson i Stenehed, vilka ojäviga med hand å bok avlade deras vittnesmålsed och därefter var för sig särskilt berättade.*

*Nills Andersson i Gässie berättade uppå dess avlagda ed att han, som ej varit med uti likfärden, har vid dess förbigående strax efter liket och de som det buro sett att dragonen och drängen lågo omkull vid en nedfallen gärdesgård vid vägen och att drängen då de uppstego tagit efter håret på dragonen, men intet ont ord hörde han dem tala eller kunde märka att de varit onda eller i träta med varandra mera än som sagt är att drängen tog efter håret på dragonen, som dock kunnat skett av någon tillfällighet.*

*Frågades om vittnet inte förrän de uppstego sett dem ligga omkull eller när de kommit omkull. Svar: Han blev dem inte varse förrän de uppstego och haver ej heller någon annan berättelse, som till upplysning tjäna kan att avgiva, vârföre efter uppläst och vidkänt vittnesmål han avträdde.*

*Hans Börjesson i Stenehed inkallades och berättade som förut avhörde vittnet att han sett när drängen och dragonen uppstege samt att drängen tagit efter håret på dragonen men intet ont ord har han hört dem att tala eller eljest kunnat förmärka att de voro onda på varandra görandes efter vidkänt vittnesmål avträde.*

*De instämnda nekar enstämigt att hava varit i träta med varandra, och som ingen vidare upplysning i denna saken var att tillgå, så fann häradsrätten skäligt att låta med saken till nästa ting anstå, vartill så vida någon närmare anledning finnas kan, de som varit med uti likfärden böra inkallas, emedan dem ofelbart måste vara bekant om dragonen och drängen emellan någon träta varit, som till rättelse lämnas.*



Något mera protokoll härom har emellertid inte kunnat påträffas.

Att syskon tvistar med varandra om arvet från föräldrarna är inte så sällsynt. Detta synes dock mera sällan ha lett till direkta slagsmål. Vid tinget i Kviström den 19 mars år 1746 förekom följande arvstvist från Svarteborg:

*Efter utverkad stämning tilltalar gästgivaren Hans Hansson uti Svarteborg dess broder Claes Hansson ibidem angående den redogörelse för fädernearvet. Å svarandesidan inställde sig dess son efter skriftlig fullmakt Hans Claesson, emedan fadern är sjuk. Jämväl är för upplysnings avgivande uti samma sak instämd Lars Olufsson i Prästesäm, vars fader, avlidne klockaren Oluf Månsson, varit förmyndare för bägge parterna, som även infann sig och för rätten producerade en till dess avlidne fader utgiven kvittens av följande innehåll:*

*"Bekänna vi oss undertecknade Hans Hansson-Lydick och Claes Hansson-Lydick att hava återbekommet riktigt vårt fädernearv av vår fasterman, klockaren Oluf Månsson i Prästesäm, som han vår förmyndare var och innehade 120 daler silvermynt av vår arvskap, vilket han därav har ock skattat till kungl. Maj:ts och kronan i 3: ne år, som visas kvittens före och löper till 7 daler, 8 öre silvermynt. De övriga 112 daler och 24 öre silvermynt är oss undertecknade kontante penningar i händerna levererade, som vi tackar våran fasterman för riktig leverans och vi honom vederbörligen kvittera förbemälte arvskap med våra händers och signeters undersättande. Sör Kiärra den 27 januari 1717. Claes Hansson-Lydick. – Hans Hansson-Lydick."*

*Hans Hansson-Lydick nekade alldeles att hava underskrivet detta kvitto och att han inga pengar emottagit men uppå fråga tillstod att han aldrig gjort något lagligt åtal på denna fordran, som belöper till 56 daler silvermynt. Förklarade sig nöjd att aldrig göra något vidare anspråk därpå, om dess broder Claes Hansson och Lars Olufsson ville edeligen intyga att penningarna äro honom tillställda.*



**Högst upp på den lilla Tosekullen vid Tosemarkens plantskola låg under medeltiden Tose kyrka, vars ruiner nu väntar på att bli vetenskapligt undersökta**

Å svarandesidan nekas ej till kvittenset och dess egenhändiga underskrift utan tillstår riktigt hava bekommit detta dess fädernearv. Hemställandes i övrigt till rättens beprövande huruvida tillåtet är att tala på en sak, som för långliga tider passerat. Efter protokollets uppläsande och vidkännande avsades följande utslag:

*I förmåga av lag kap. 15–35 ärvdabalken samt kap. 9 och § 12 i handelsbalken finner tingsrätten efter behörigt övertvägande för rättvist avsäga, det käranden gästgivaren Hans Hansson-Lydick gjort sig förlustig av all talan till detta förmenta arvskap, och bliver svaranden ock dess broder Claes Hansson således för denna lagsökning rättvisligen befriad.*

Vid samma ting förekom även följande tvist:

*Inställde sig gästgivaren uti Svarteborg Claes Hansson emot dess broder Hans Hansson ibidem angående redogörelse för dess mödernearv och en del av dess fädernearv. Å Hans Hanssons vägnar inställde sig sonen Hans Claesson med begäran att en riktig förteckning borde uppsättas efter parternas moder Estrid Göransdotter, som med döden avgått den 19 oktober 1744, vartill käranden även samtyckte. Och som tingsrätten dessförinnan ej kan sig utlåta om stridigheten uti arvskapet, ty åligger vederbörande att låta behörig uppteckning ske med första. Och som åtskilliga gamla räkningar och kvittenser åberopas å båda sidor till upplysning om det fordrande fädernearvskapet, ty bliver på parternas egen åstundan nämndemännen beskedlige Per Hansson i Pilegården och Anders Christophersson i Bärby härigenom förordnade till utredande av det som utskiljas kan, varefter tingsrätten tar ställning.*